ลัทธิสุดโต่งทางศาสนา: ศึกษา “เรื่องเล่า” ของไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Religious Extremism: “Narratives” of ISIS in Southeast Asia

ศราวุฒิ อารีย์ [1]

1 ศราวุฒิ อารีย์ ผู้อำนวยการศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมสังคมประชาธิปไตยเพื่อการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัยและยั่งยืนในอาเซียน” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช คลัสเตอร์อาเซียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่หนึ่งในความพิเศษเฉพาะของชาวมุสลิมในภูมิภาคนี้ก็คือ แม้จะเป็นกลุ่มคนที่ดำเนินวิถีตามกรอบอิสลามอย่างเคร่งครัดที่สุด แต่ก็มีแนวคิดสายกลาง ไม่นิยมความรุนแรงมากที่สุดเช่นกันเมื่อเทียบกับประชาคมมุสลิมโลกในส่วนอื่นๆ (Esposito 2008) ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งย้อนแย้งกับความเข้าใจของคนทั่วไปส่วนหนึ่งที่มองว่าความเคร่งครัดในศาสนาของมุสลิมมักนำไปสู่ความสุดโต่ง อย่างไรก็ตาม การกำเนิดของกลุ่มรัฐอิสลามแห่งอิรักและซีเรีย (Islamic State of Iraq and Syria: ISIS) และข่าวการเข้าร่วมสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับกลุ่มไอซิสของเยาวชนมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวนหนึ่ง ทำให้ความเป็นสายกลางของมุสลิมในภูมิภาคนี้ถูกตั้งคำถามอีกครั้ง ขณะเดียวกันการปรากฏตัวของไอซิสในภูมิภาคก็สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของลัทธิสุดโต่งทางศาสนาอย่างไม่ต้องสงสัย

บทความนี้มิได้มีเป้าประสงค์ที่จะศึกษากระแสอิทธิพลของกลุ่มไอซิสในการครอบงำความคิดของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หากแต่เป็นบทความที่พยายามฉายภาพให้เห็นถึงการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มสุดโต่งโดยใช้ “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” (Narratives) เพื่อโน้มน้าวผู้คนให้หันมาเห็นดีเห็นงามกับฝ่ายตนจนทำให้กลุ่มสุดโต่งสามารถขยายเครือข่ายแนวร่วมออกไปได้อย่างกว้างขวาง แม้การศึกษาถึงพฤติกรรมและยุทธศาสตร์ของลัทธิสุดโต่งจะมีความสำคัญที่มิอาจละเลยได้ แต่การศึกษาและทำความเข้าใจ “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” ของกลุ่มแนวคิดสุดโต่งก็มีความสำคัญเชิงนโยบายอันจะนำไปสู่การหาวิธีลดความน่าสนใจหรือลดพลังดึงดูดของ “เรื่องเล่า” ที่ลัทธิสุดโต่งใช้สื่อสารออกไปยังกลุ่มเป้าหมาย กล่าวอีกอย่างก็คือการทำความเข้าใจ “เรื่องเล่า” ของผู้นิยมความสุดโต่งน่าจะเป็นประโยชน์ไม่น้อยต่อแนวทางป้องกันและสกัดกั้นการแพร่กระจายของแนวคิดสุดโต่งได้นั่นเอง

สำหรับคำว่า “narratives” (ที่ผู้เขียนแปลเป็นภาษาไทยว่า “เรื่องเล่าชวนเชื่อ”) ในงานศึกษานี้หมายถึง “เรื่องราว” (story) ทัศนูปกรณ์ (Visuals) หรืออุดมการณ์ (Ideology) ซึ่งเผยแพร่ออกไปในหมู่ผู้คนเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการใช้ความรุนแรง หรือชี้ชวนให้ผู้คนหันไปใช้ความรุนแรง อันจะทำให้เป้าหมายของพวกสุดโต่งบรรลุความสำเร็จ ปัจจุบันเรื่องเล่าชวนเชื่อดังกล่าว มีความสำคัญยิ่งในวงการวิชาการเพราะมันสามารถแพร่ออกไปสู่โลกกว้างได้อย่างรวดเร็วผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ โดยเฉพาะระบบอินเตอร์เน็ตและเครือข่ายออนไลน์ในโลกโซเชียล เรื่องเล่าชวนเชื่อเหล่านี้วางตรรกะอยู่บนฐานอุดมการณ์หรือระบบความเชื่อ ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากวัฒนธรรม ศาสนา การเมือง และสังคมอีกทีหนึ่ง เป้าหมายสำคัญของการสื่อสารเรื่องเล่าเหล่านี้ คือการเกณฑ์ให้ผู้คนเข้าร่วมขบวนการ โดยใช้ชุดข้อมูลเรื่องเล่าที่ทำให้เหยื่อเกิดความสับสนหรือไขว้เขวออกไปจากเรื่องเล่าที่เป็นกระแสหลัก สิ่งที่ถูกสื่อออกไปมักเป็นการกล่าวร้ายอันเป็นการทำลายชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม จนผู้คนสูญเสียศรัทธาและความไว้วางใจ แล้วหันไปหาทางเลือกใหม่ที่นิยมใช้ความรุนแรง (BIPSS 2017)

แม้ลัทธิสุดโต่งในโลกปัจจุบันจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลาม แต่ในบทความนี้ผู้เขียนมีข้อถกเถียงว่า ศาสนาอิสลามมิได้เป็นปัจจัยทำให้ผู้คนหันไปเป็นแนวร่วมของผู้นิยมความสุดโต่งหรือผู้ก่อการร้าย หากแต่ผู้ที่นิยมความสุดโต่งต่างหากที่สามารถใช้ศาสนาเป็นเครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบททางสังคม-เศรษฐกิจที่เอื้อให้ผู้นิยมความสุดโต่งประสบความสำเร็จในการเผยแพร่แนวคิดของตน ดังที่ Olivier Roy นักวิชาการฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญด้านก่อการร้ายและขบวนการนิยมแนวทางอิสลามในโลกมุสลิม (Political Islam) ได้เสนอเอาไว้อย่างน่าสนใจว่า ปรากฏการณ์ความสุดโต่งทางศาสนาในโลกมุสลิมปัจจุบัน มิได้มีสาเหตุมาจากสิ่งที่เขาเรียกว่า “ความรุนแรงสุดโต่งอันเกิดจากศาสนาอิสลาม” (radicalization of Islam) หากแต่เกิดจาก “กระบวนการใช้ศาสนาอิสลามโดยพวกลัทธิ

สุดโต่ง" (Islamization of Radicalism) ต่างหาก (Roy 2016)

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนได้วางเอาไว้ข้างต้น บทความนี้จึงแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นการอธิบายทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างคำว่า "การก่อการร้าย" "ลัทธิสุดโต่ง" และ "ศาสนา" ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอการใช้ "เรื่องเล่าชวนเชื่อ" ทั้งที่เน้นมิติการเมือง ศาสนา เศรษฐกิจ และสังคม เป็นเครื่องมือในการแพร่แนวคิดสุดโต่ง โดยใช้กรณีศึกษาผ่านลัทธิสุดโต่งไอซิสในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และส่วนสุดท้ายจะเป็นการสรุปความ

การก่อการร้ายและลัทธิสุดโต่งทางศาสนาเชื่อมโยงกันอย่างไร ?

ลัทธิสุดโต่ง (Extremism) กับการก่อการร้าย (Terrorism) เป็น 2 คำที่มีความเชื่อมโยงกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทั้ง 2 คำนี้จะมีความหมายเดียวกัน ในปัจจุบันมีการใช้คำ 2 คำนี้อย่างกว้างขวางจนดูเสมือนว่าคำทั้ง 2 มีความหมายเดียวกัน ยิ่งกว่านั้นคำว่าลัทธิสุดโต่งและก่อการร้ายก็มักถูกมองว่ามีความเชื่อมโยงกับศาสนา (Religion) อย่างยากที่จะแยกออกจากกัน ด้วยเหตุนี้การแยกอธิบายคำว่า ก่อการร้าย ลัทธิสุดโต่ง และศาสนาให้เกิดความกระจ่างและมีทิศทางความเข้าใจที่ตรงกันในลำดับแรกจึงมีความสำคัญก่อนที่จะทำความเข้าใจการทำงานของ "เรื่องเล่าชวนเชื่อ" ของลัทธิสุดโต่งในลำดับถัดไป

เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจคำว่า "การก่อการร้าย" ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นหนึ่งในปัญหาที่เป็นวาระสำคัญของโลก แม้จะเกิดขึ้นบ่อยครั้งทั่วทุกมุมโลกในระยะหลัง แต่การก่อการร้ายก็ยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่ง่ายต่อการรับรู้ แต่เป็นเรื่องยากที่จะให้คำนิยามอย่างครอบคลุมรอบด้าน การทำความเข้าใจปัญหาการก่อการร้ายจึงไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย เพราะเพียงช่วงครึ่งศตวรรษนับจากปี ค.ศ. 1936 ก็มีการให้ความหมายการก่อการร้ายมากถึง 109 ความหมาย กระทั่ง Alex P. Schmid (1988) ที่ศึกษาเรื่องก่อการร้ายมานานยังเห็นว่าคงมิอาจนิยามการก่อการร้ายที่จะ

ครอบคลุมการก่อการร้ายประเภทต่างๆ ในประวัติศาสตร์ได้ อย่างไรก็ตาม นิยามขององค์การสหประชาชาติตามมติที่ 1556 ได้อธิบายเอาไว้ว่า การก่อการร้ายเป็นกิจกรรม (Act) ซึ่งทำอันตรายกับตัวคนที่ไม่ใช่ทหารหรือต่อเป้าหมายที่ไม่ใช่เป้าหมายทางทหาร (United Nations: 2005)

ส่วนคำว่า “ลัทธิสุดโต่ง” เป็นเรื่องของความคิดและการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งอาจยังไม่มีการกระทำรุนแรงก็ได้ แต่ลัทธินี้มักเป็นรากฐานของการก่อการร้าย เพราะส่งเสริมให้สมาชิกใช้วิธีการใดก็ได้ที่จะบรรลุเป้าหมาย ในระยะยาวลัทธิสุดโต่งถือว่าเป็นอันตรายมากกว่าเพราะลัทธิสุดโต่งเน้นการครอบงำทางความคิด การโฆษณาชวนเชื่อและการดึงดูดผู้คนเข้าสู่ขบวนการ อันทำให้ขบวนการใหญ่ขึ้น มีเครือข่ายขยายตัวออกไปกว้างขวางขึ้น ลัทธิแบบนี้ในที่สุดจะครอบงำลักษณะของสังคมนั้นๆ ให้ไปในทาง “ลัทธิสัมบูรณนิยม (absolutism)” สุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตเลขาธิการอาเซียนและอดีตรมต.ต่างประเทศไทยผู้ล่วงลับ ได้บรรยายตอนหนึ่งในงานประชุมวิชาการนานาชาติ เรื่อง “ทางสายกลาง : วิถีอิสลามในการเผชิญสถานการณ์โลกช่วงเปลี่ยนผ่าน และผลกระทบต่ออาเซียน-ไทย” (Moderation’ as Islamic Approach to the Impact of Global Transition on ASEAN – Thailand) ซึ่งจัดโดยศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2560 ว่า “ปัญหาและความท้าทายจาก “ลัทธิสุดโต่ง” (Extremism) และ “ พวกคลั่งหลักการศาสนา” (Fundamentalism) รวมทั้งกิ่งก้านสาขาที่แตกออกมาจาก 2 กลุ่มนี้ก็คือ “การขาดหาย” ในสิ่งที่นักปรัชญาเรียกว่า “ปรัชญาความอ่อนน้อมถ่อมตน” (Philosophical Humility) ความหมายก็คือการตระหนักว่า “ฉันรู้ว่าสิ่งที่ฉันรู้นั้นยังน้อยมาก” ซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตนถือเป็นวิถีของอิสลาม...ปัญหาการรุกคืบจากแนวคิด “Arabization” ที่เข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้คุณค่าวัฒนธรรมอุปนิสัย ในแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกเหวี่ยงทิ้ง และแทนที่ด้วยแนวคิดสัมบูรณ-นิยม (Absolutism) จนกระทั่งผู้นำในอาเซียนมิอาจเพิกเฉย ต้องออกมาเน้นย้ำให้หัน

กลับมาใส่ใจวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยไม่ยอมรับความคิดแบบอื่นๆ ที่หลากหลาย

แม้การนิยามความหมายของคำว่า “ลัทธิสุดโต่ง” จะยังมีความคลุมเครือและมีการให้ความหมายที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อพูดถึงลักษณะของลัทธิสุดโต่งก็อาจสามารถอธิบายในภาพรวมได้ดังนี้ (Welby 2016)

1. นำเอาความเชื่อ อุดมการณ์ คุณค่าที่ตนเองยึดมั่นถือมั่น ยัดเยียดให้ผู้อื่น โดยมองเห็นความเชื่อหรืออุดมการณ์ของผู้อื่นไม่ถูกต้องและต้องถูกกำจัด อันที่จริงก็คือผู้ที่ไม่ยอมรับความหลากหลาย

2. แบ่งแยกระหว่างพวกเรากับพวกเขา แล้วโฆษณาชวนเชื่อให้ใช้ความรุนแรง

3. ลิดรอนสิทธิพลเมืองหรือสิทธิมนุษยชนบนพื้นฐานของความต่างทางเพศ ศาสนา และเชื้อชาติเผ่าพันธุ์

4. กีดกันกลุ่มอื่นออกไป (โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อย) จากชีวิตสาธารณะ โดยการเลือกปฏิบัติ ปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชัง หรือการยั่วยุให้ใช้ความรุนแรง

อันตรายของลัทธิสุดโต่งก็คือ พวกนี้สามารถทำการเคลื่อนไหวได้โดยไม่ผิดกฎหมายใดๆ เพราะไม่ใช้ความรุนแรงอย่างเปิดเผย ในบางประเทศผู้นำลัทธิสุดโต่งสามารถเข้าไปนั่งในรัฐสภา เป็นนักการเมือง เป็นปัญญาชน เป็นนักการศาสนา ฯลฯ แต่วิธีคิดและวิธีการชวนเชื่อของลัทธิหรือกลุ่มคนเหล่านี้ทำให้เกิดสาวกที่ใช้ความรุนแรงแบบสุดโต่งได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น การศึกษาเรื่องการก่อการร้ายจึงจำเป็นต้องพิจารณาลัทธิสุดโต่งในฐานะเบื้องหลังของปรากฏการณ์ด้วย

ส่วนคำว่า “ศาสนา” นั้น สามารถสรุปให้ครอบคลุมความหมายของทั้งที่เป็นศาสนาแนวเทวนิยมและอเทวนิยมได้ว่า ศาสนาคือคำสอนที่ศาสดานำมาเผยแผ่ สั่งสอน แจกแจง แสดงให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่ว กระทำแต่ความดี เพื่อประสบสันติสุข

ในชีวิต ทั้งในระดับธรรมดาสามัญและความสุขสงบนิรันดร ซึ่งมนุษย์ยึดถือปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา คำสอนดังกล่าวนี้ จะมีลักษณะเป็นสัจธรรมที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้วศาสดาเป็นผู้ค้นพบ หรืออาจเป็นโองการที่ศาสดารับมาจากพระเจ้าก็ได้ ตามความหมายที่ว่านี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาถือเป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยยับยั้งวิถีความสุดโต่งและการใช้ความรุนแรงโดยการก่อการร้าย แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งศาสนาก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือโดยลัทธิสุดโต่งบางลัทธิ ตัวอย่างของลัทธิสุดโต่งมีให้เห็นทั่วไปในหลายศาสนา ตัวอย่างของกลุ่มสุดโต่งทางศาสนาที่ไม่ใช่มุสลิมมีปรากฏอยู่ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ ฮินดู ยิว หรือแม้แต่ศาสนาพุทธ เช่น ขบวนการชาตินิยม-ศาสนาอย่างกองทัพสาธารณรัฐไอร์แลนด์ (Irish Republican Army: IRA) กลุ่มชาตินิยมพุทธในศรีลังกาและเมียนมา (ขบวนการ 969) พรรคภารัตติยะชะนะตะ (Bharatiya janata: BJP) หรือขบวนการฮินดูตวา (Hindutva Movement) ในประเทศอินเดีย ยังรวมถึงขบวนการไซออนิสต์ของชาวยิวกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มกัช (Kash) กุชห์ เอมูนิม (Kush Emunim) ซาส (Shas) และกลุ่มยิซราเอล ไบเตนู (Yisrael Beiteinu) เป็นต้น ไม่เฉพาะแต่ศาสนาอิสลาม ถึงแม้ว่ากลุ่มลัทธิสุดโต่งที่อ้างศาสนาอิสลามจะเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางก็ตาม

ทั้งลัทธิสุดโต่งและการก่อการร้ายมีบ่อเกิดมาจากประเด็นร่วม 2 ประการคือ 1) ความไม่พอใจที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (Grievances) และ 2) ความอยากหรือความโลภ (Greed) กลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ถูกดึงไปทางลัทธิสุดโต่งหรือการก่อการร้าย เพราะไม่พอใจที่ถูกละทิ้งหรือถูกกีดกันจากสังคมส่วนใหญ่ หรือถูกเลือกปฏิบัติโดยนโยบายและการปฏิบัติของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ หรือด้านการเมือง ซึ่งรวมๆ กันแล้วเรียกว่าเป็นการบั่นทอน “ศักดิ์ศรี” ของตน เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้มี “อุปทาน (Supply)” ของคนรุ่นใหม่เข้าสู่กลุ่มก่อการร้ายหรือกลุ่มลัทธิสุดโต่งอย่างสม่ำเสมอ (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้: 2007)

ในขณะเดียวกันแกนนำกลุ่มก่อการร้ายหรือกลุ่มลัทธิสุดโต่งก็มีวาระของตนเอง

ที่จะคงอิทธิพลและขยายอิทธิพล ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือความเชื่อ จึงเป็นผู้สร้าง “อุปสงค์ (Demand)” ด้วยความโลภ (Greed) ของตนเอง ดังนั้น เมื่อมีทั้งอุปสงค์และอุปทานครบ การเกิดกลุ่มและการขยายกลุ่มก็เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

ตัวเชื่อมโยงระหว่างอุปสงค์กับอุปทานคือ ระบบความเชื่อ (Ideology หรือ Belief Systems) ซึ่งแกนนำใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มและวิธีการรุนแรง ระบบความเชื่อนี้อาจเป็นศาสนาก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลาม คริสต์ ฮินดู หรือพุทธ (ในศรีลังกาและเมียนมามีกลุ่มก่อการร้ายที่อ้างศาสนาพุทธ) หรืออาจเป็นเรื่องของเชื้อชาติก็ได้ (เช่นนาซีเยอรมันอ้างความเป็นเผ่าอารยัน) หรืออาจเป็นลัทธิการเมือง เช่นลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ได้ (เช่นในยุคสงครามเย็นกับโลกตะวันตก) ระบบความเชื่อนี้จึงถูกใช้เป็น “ข้ออ้าง” ไม่ใช่ “เหตุ” ของความรุนแรง (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ 2007) และระบบความเชื่อดังกล่าวนี้เองจึงถูกส่งผ่านไปยังกลุ่มเป้าหมายผ่านชุดคำอธิบายหรือเรื่องเล่า ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอเรื่องนี้ในรายละเอียดต่อไป โดยจะศึกษาเฉพาะกลุ่มสุดโต่งทางศาสนาของสังคมมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น

“เรื่องเล่าชวนเชื่อ”: กรณีศึกษาของไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประมาณการกันว่ากลุ่ม “รัฐอิสลามแห่งอิรักและซีเรีย” หรือ “ไอซิส” มีนักรบที่มาจากประเทศต่างๆ กว่า 100 ประเทศทั่วโลก (United Nations Security Council 2015, P.7.) และมีจำนวนรวมกันมากกว่า 31,000 คน (Peter Welby: 2015, p.4) ที่ปฏิบัติการอยู่ในซีเรียและอิรัก ในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น นักรบส่วนใหญ่มาจากประเทศมุสลิมอย่างอินโดนีเซีย (ประมาณ 700 คน) และมาเลเซีย (100 คน) แต่ก็มีบางส่วนที่มาจากฟิลิปปินส์ (100 คน) และสิงคโปร์ (2 คน) (Kibtiah 2016) ซึ่งเป็นประเทศที่มีมุสลิมเป็นคนส่วนน้อย ตัวเลขเหล่านี้นับเฉพาะคนที่เดินทางตรงเข้าไปยังสมรภูมิรบในซีเรียและอิรัก หากรวมคนที่เดินทางเข้าร่วมผ่านประเทศตุรกี หรือเข้าไปในสนามรบผ่านวิธีการอื่นๆ จำนวนนักรบที่มาจากเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ก็อาจมีมากกว่านี้

ที่น่าสนใจคือการระดมพลเข้าร่วมรบกับกลุ่มไอซิสในภูมิภาคนี้ ไม่ได้เกิดจากการชักชวนโดยตรงจากแกนนำไอซิสที่อยู่ในตะวันออกกลาง แต่ผ่านทางนักการศาสนาท้องถิ่นที่มีใจฝักใฝ่กลุ่มไอซิสเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (Joseph 2014) ลักษณะเช่นนี้ไม่แตกต่างจากสถานการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในสงครามอัฟกานิสถานเมื่อหลายสิบปีก่อน แต่ที่แตกต่างกันก็คือ ขณะที่การต่อต้านสหภาพโซเวียตในสงครามอัฟกานิสถานโดยอาสาสมัครมุญาฮิดีนครั้งนั้นเป็นฉันทามติที่ได้รับการยอมรับในหมู่มุสลิมทั่วไป แต่การกำเนิดของกลุ่มไอซิสครั้งนี้ โลกมุสลิมยังมีทัศนะที่แตกต่างกันอยู่มาก บางฝ่ายให้การยอมรับสนับสนุนไอซิส แต่ส่วนใหญ่แทบทั้งหมดปฏิเสธความชอบธรรมและประณามกลุ่มไอซิสด้วยซ้ำไป แม้แต่กลุ่มญามาอะฮ์ อิสลามมียะฮ์ (Jama'ah Islamiyyah) หรือ "เจไอ" (JI) ที่รู้จักกันดีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นกลุ่มสุดโต่งยังไม่ยอมรับกลุ่มไอซิส พร้อมทั้งตีตรากลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่ม "ตักฟิร" (ชอบตัดสินให้มุสลิมที่คิดต่างจากตนเป็นพวกนอกศาสนา) และเรียกเหล่าสมาชิกที่เข้าร่วมกับไอซิสว่าเป็นพวก "คอวาริจ" หรือพวกสุดโต่งที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงต้นประวัติศาสตร์อิสลามและยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน (Joseph 2014)

นอกจากนั้น องค์กรที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมอย่าง "สภามุญาฮิดีนอินโดนีเซีย" (Majelis Mujahidin Indonesia) ยังได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความลึกลับของกลุ่มไอซิส พร้อมทั้งระบุให้กลุ่มไอซิสมีสถานะเป็นเพียงองค์กรติดอาวุธหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถเรียกตนเองถึงขั้นเป็นสถาบันเคาะลีฟะฮ์ที่โลกมุสลิมต้องเข้ามาร่วมสวามิภักดิ์ทั้งหมดอย่างเป็นเอกภาพ ขณะที่กระบวนการประกาศตั้งให้ อบูบักร อัล-บัฆดาดี เป็นเคาะ-ลีฟะฮ์ก็ไม่ได้เป็นไปตามกฎหมายอิสลาม เพราะไม่ได้ผ่านการสรรหาโดยสภาศาสนาที่มีนักวิชาการมุสลิมทั่วโลกเป็นตัวแทนประกอบอยู่ในสภานี้

ความแตกต่างอีกประการระหว่างการเข้าร่วมรบในสงครามอัฟกานิสถานเมื่อ

ทศวรรษที่ 1980 กับสงครามในอิรักและซีเรียปัจจุบันคือ การใช้เครื่องมือสื่อสาร ในยุคสงครามเย็นนั้น การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างจำกัด แต่ในปัจจุบันปรากฏว่า กลุ่มไอซิสได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่สามารถแพร่กระจายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในการระดมพลได้อย่างรวดเร็ว การสกัดกั้นกระแสแนวคิดสุดโต่งจึงเป็นไปได้อย่างยากลำบาก ตรงกับนักวิเคราะห์ส่วนใหญ่ที่มองว่า แม้กลุ่มไอซิสจะรุกคืบยึดดินแดนในอิรักและซีเรียได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็คงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการโค่นล้มรัฐบาลอิรักและซีเรียได้ (Joseph 2014) แต่สิ่งที่น่าจับตามองก็คือ พลังแห่งการเปลี่ยนแปลงและการแพร่ขยายแนวคิดสุดโต่งในโลกมุสลิมที่อาจหยุดยั้งได้ยากผ่านการสร้างชุดคำอธิบายหรือเรื่องเล่าชวนเชื่อ (Narratives) ของกลุ่มไอซิส

ด้วยเหตุนี้ แนวทางการตอบโต้ลัทธิสุดโต่ง (Counter Extremist Narratives) ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในระยะหลังคือการทำความเข้าใจและเรียนรู้การสร้างชุดคำอธิบายหรือการสร้างเรื่องเล่าชวนเชื่อของกลุ่มลัทธิสุดโต่งเอง เพื่อแสวงหาแนวทางการสกัดกั้นหรือป้องกันไม่ให้แนวคิดสุดโต่งขยายตัวครอบงำสังคม และจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า กระบวนการเกณฑ์ผู้คนเข้าร่วมกับกลุ่มแนวคิดหัวรุนแรงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ลัทธิสุดโต่งได้ใช้ชุดคำอธิบายชวนเชื่อ 4 ประเภทด้วยกัน

1.เรื่องเล่าชวนเชื่อที่อิงศาสนา/อุดมการณ์

ชุดคำอธิบายชวนเชื่อประเภทนี้มักใช้หลักการศาสนาหรืออุดมการณ์เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อเป้าหมายของผู้นิยมความสุดโต่ง พร้อมทั้งชี้แนะให้ผู้หลงเชื่อใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น ชุดอธิบายชวนเชื่อแบบนี้มักอ้างอิงโองการของคัมภีร์อันจะทำให้เรื่องราวที่สื่อออกไปมีพลังดึงดูดและมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือคำอธิบายชวนเชื่อด้านศีลธรรมว่า ตะวันตกนั้นเป็นพวกชั่วช้าต่ำทราม แต่แนวทางที่ถูกต้องเที่ยงตรงนั้นมีเพียงวิถีแบบอิสลามเท่านั้น

ชุดคำอธิบายชวนเชื่อประเภทนี้เป็นที่แพร่หลายมากในบริบทของเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ หากพิจารณาจากรายงานว่าด้วยเรื่องกระบวนการทำให้เป็นพวกหัวรุนแรงผ่านอินเตอร์เน็ตในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Report on internet radicalization in SEA) พบว่าเวปไซต์ภาษาอินโดและมาเลย์ที่เผยแพร่สาส์นของกลุ่มญามาอะฮ์ อิสลามมียะฮ์ (JI) และอัล-กออิดะฮ์ มักเลือกใช้โองการจากคัมภีร์อัลกุรอาน รวมถึงบทความวิชาการและรายงานข่าว โดยสาส์นที่ต้องการสื่อออกไปมักยึดโยงวนเวียนอยู่กับเรื่องประชาชาติมุสลิมโลกที่ตกเป็นเหยื่อ ซึ่งกำลังถูกถล่มโจมตี พร้อมทั้งกระตุ้นว่าการแก้แค้นเอาคืนหรือการต่อสู้เพื่อศาสนาเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น" (Bergin, Anthony, Sulastri Bte Osman, Carl Ungerer and Nur Azlin Mohamed Yasin 2009, 6-7)

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น เราอาจแบ่งชุดคำอธิบายชวนเชื่อของลัทธิสุดโต่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ซึ่งมักถูกนำมาใช้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสมอ

1. หลักการศาสนาว่าด้วยเรื่อง "ญิฮาด" (Jihad) ที่เน้นใช้ความรุนแรงเป็นด้านหลัก

หลักการญิฮาดมักถูกอ้างใช้พร้อมๆ กับชุดอธิบายเรื่องสภาพของการตกเป็นเหยื่อ (Victimhood) กล่าวคือ ชาวมุสลิมตกเป็นเหยื่อโดยน้ำมือของศัตรูผู้ก่อสงครามต่อต้านอิสลามตามการอธิบายของลัทธิสุดโต่ง จากสภาพเช่นนี้การญิฮาดจึงถือเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องต่อสู้เพื่อปกป้องพี่น้องมุสลิมจากความอยุติธรรม ยกตัวอย่างเช่น อดีตสมาชิก JI อย่าง อาลี อิมรอน (Ali Imron) ได้เขียนเอาไว้ในบันทึกช่วยจำของเขาว่า แรงจูงใจที่สำคัญมากที่สุดของชุดคำอธิบายชวนเชื่อคือเรื่องหน้าที่บังคับทางศาสนาและหลักการญิฮาดที่ชี้ถึงความจำเป็นให้มุสลิมต้องต่อสู้ด้วยความรุนแรง (Fernandez 2015, 11)

ไม่ใช่เฉพาะแต่ JI เท่านั้น กลุ่มไอซิสยังใช้การสื่อสารเช่นนี้คล้ายกัน วิธีการคือการสั่งใช้ให้เครือข่ายของกลุ่มในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กระตุ้นเรียกร้องให้มุสลิมร่วมทำสงครามญิฮาด อันเสมือนเป็นหน้าที่ทางศาสนาที่มีผลบังคับใช้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับมวลชน นอกจากนี้ ไอซิสยังชี้ชวนให้ผู้คนเห็นถึงชัยชนะหลังจากการใช้สงครามและความรุนแรงอันเป็นการสะท้อนถึงคำสัญญาที่พระเจ้าได้กล่าวไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น

2. หลักการว่าด้วยเรื่อง อัล-วะลาอ์ วัล-บะรออ์ อันก่อผลให้เกิดความแตกแยกระหว่างโลกมุสลิมกับโลกที่ไม่ใช่มุสลิม

ความหมายของคำว่า อัล-วะลาอ์ วัล-บะรออ์ หากจะแปลออกมาอย่างสรุปสั้นๆ คือความรักและความเกลียดในหนทางของพระผู้เป็นเจ้า ถือเป็นหลักการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับศัตรูที่คอยจ้องทำร้ายอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทประวัติศาสตร์ หลักการนี้รวมถึงขอบเขตที่อนุญาตและไม่อนุญาตให้มีปฏิสัมพันธ์ตามที่พระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดไว้เป็นบทบัญญัติ ผลของหลักการนี้ทำให้ประชาชาติมุสลิมสามารถรักษาแก่นรากอันแข็งแกร่งของศาสนา ขณะเดียวกัน หลักการนี้ก็มีความยืดหยุ่นผ่อนปรนอย่างสมดุล แม้กระนั้นกลุ่มสุดโต่งก็ได้ใช้หลักการดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการสนองเป้าหมายของตน

เคียงคู่กับหลักการเรื่อง อัล-วะลาอ์ วัล-บะรออ์ คือแนวคิดที่เรียกว่า “ตักฟีร” (Takfir) หรือการตัดสินให้มุสลิมตกจากศาสนา กลายเป็นพวกนอกรีต หากพิจารณาจากบันทึกช่วยจำของอิมรอนที่ได้กล่าวอ้างไปแล้วข้างต้น การโจมตีที่เกาะบาหลี “เป็นการสำเร็จโทษต่อผู้กระทำผิดบาปทั้งที่เป็นผู้ที่ไม่เชื่อฟังพระเจ้าและพวกกาเฟร เพื่อที่พวกเขาจะได้เลิกนิสัยเลวทรามและหยุดทำลายศีลธรรมอันดีงาม” (อ้างไว้ใน Sara Zeiger, 2016) ในทำนองเดียวกัน คำอธิบายชวนเชื่อของกลุ่มไอซิสก็จะเน้นย้ำความเร่งด่วนของสถานการณ์ในอิรักและซีเรียโดยอ้างว่า ชาวมุสลิมกำลังถูกเข่นฆ่าอย่าง

อำมหิตอยู่ที่นั้น และผู้ที่อยู่เบื้องหลังการเข่นฆ่าที่เกิดขึ้นนี้ก็คือพวกคริสเตียนครูเสด พวกยิว พวกนอกรีต (Kuffar) และพวกรอฟีเฏาะฮ์ (พวกหันเหออกจากศาสนาที่เที่ยงตรง อันหมายถึงพวกชีอะฮ์) ตลอดรวมถึงพวกทรยศที่เป็นสมุนรับใช้ระบอบการปกครองของรัฐ นอกจากนั้น น้องชายของผู้ก่อตั้งกลุ่มอบูซัยยาฟ (Abu Sayaf) ในประเทศฟิลิปปินส์ หรือนาย กัดดาห์ฟี ญันญาลานี (Qadhafy Janjalani) ซึ่งได้อ้างโองการของคัมภีร์อัลกุรอาน 2 โองการคือ ซูเราะห์อัตเตาบะฮ์ (29) และซูเราะห์ Al-anfal (39) เพื่ออธิบายความชอบธรรมในการใช้หลักการญิฮาดด้วยความรุนแรง เพื่อจัดการกับพวกคนต่างศาสนา ตลอดจนพวกที่อ้างตน (ตามความคิดของเขา) ว่าเป็นมุสลิม รวมถึงประชาชนพลเรือนผู้บริสุทธิ์ด้วย (Banlaoi 2012,121)

2. เรื่องเล่าที่เน้นมิติการเมือง

เป้าหมายของ “เรื่องเล่า” ที่เน้นมิติการเมืองของกลุ่มสุดโต่งอาจมีหลายประการ เช่น ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ต้องการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจรัฐ หรือแม้แต่ต้องการกำหนดระบบกฎหมายขึ้นมาใหม่ หลายกรณี “ เรื่องเล่า” ที่เน้นมิติการเมืองก็อาจยึดโยงกับ “เรื่องเล่า” ที่เน้นมิติทางศาสนา อันทำให้ลัทธิสุดโต่งมีความชอบธรรมในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองที่ได้วางเอาไว้ โดยเฉพาะการดำเนินการผ่านองค์กรที่มีสิทธิอำนาจทางศาสนา (Religious Authority)

หนึ่งในเรื่องเล่าสำคัญที่ถูกใช้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือการเชื่อมโยงการประกอบสร้าง “รัฐ” เข้ากับเรื่องสิทธิอำนาจทางศาสนา อันจะนำมาซึ่งความชอบธรรมในการบรรลุเป้าหมายทางการเมือง เป้าหมายหนึ่งที่เป็นตัวชี้วัดสำคัญก็คือการยึดครองดินแดน กลุ่ม JI ได้อธิบายเป้าหมายของกลุ่มว่าต้องการสร้าง “รัฐอิสลาม” (Dawla Islamiyah) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น พร้อมกันนั้นก็จะสร้างเอกภาพทั้งด้านศาสนา การเมือง และการทหารภายในรัฐอิสลาม แต่เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายที่ว่ามานี้ กลุ่ม JI ได้เรียกร้องให้มุสลิมเข้ามารวมตัวกันเป็น “ญามาอะฮ์” อันถือเป็น

เงื่อนไขก่อนหน้าที่จะสถาปนารัฐอิสลามที่จะเกิดขึ้นจริง หากปราศจากการทำงานร่วมกันเป็นญามาอะฮ์การสถาปนารัฐอิสลามก็มิอาจประสบความสำเร็จได้

ในอีกด้านหนึ่ง “เรื่องเล่า” ของกลุ่มไอซิสก็มักออกมาในรูปการอ้างว่าองค์กรได้ทำงานเพื่อศาสนาอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการสถาปนารัฐ “คิลาฟะฮ์” ขึ้นมาพร้อมกับการประกาศใช้หลักกฎหมาย “ชารีอะฮ์” ในรัฐนั้น ขณะเดียวกันก็อธิบายให้ผู้คนเห็นภาพความสำเร็จของรัฐตามอุดมคติ โดยตอกย้ำให้เห็นว่าไอซิสสามารถยึดครองดินแดนเป็นของตนเอง สามารถจ่ายน้ำจ่ายไฟให้บริการประชาชน จัดระบบบริการด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ตลอดรวมถึงการจัดการศึกษาให้ประชาชน

Charlie Winter (2015) อธิบายเอาไว้อย่างสนใจว่า “เรื่องเล่า” ส่วนใหญ่ของกลุ่มไอซิสกว่าร้อยละ 50 จะเน้นหนักในวิสัยทัศน์ความเป็นรัฐแบบอุดมคติตามแนวทางคิลาฟะฮ์ กลยุทธ์เช่นนี้ถูกนำไปใช้เพื่อเกณฑ์สมาชิกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เข้าร่วมขบวนการ ยกตัวอย่างเช่น วีดีโอเทปที่ใช้ชื่อว่า “Cahaya Tarbiyah Di Bumi Kilafah” หรือ “การศึกษาในรัฐเคาะลีฟะฮ์” ซึ่งได้นำเสนอภาพเยาวชนที่พูดภาษามลายูกำลังอ่านพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน กำลังละหมาด กำลังเรียนหนังสือในโรงเรียน และกำลังฝึกการใช้อาวุธ วีดีโอเทปลักษณะเช่นนี้ ต้องการสื่อสารว่าพวกเขามีศักยภาพที่จะสร้างอนาคตให้แก่คนรุ่นใหม่ภายในเขตพรมแดนของรัฐที่ควบคุมโดยกลุ่มไอซิส

เรื่องเล่าของกลุ่มไอซิส ซึ่งมีเนื้อหาที่ต้องการระดมมวลชนเข้ามาร่วมขบวนการคือเนื้อหาที่พยายามเชิญชวนผู้ที่มีใจฝักใฝ่ให้ทำการ “ฮิจเราะห์” (Hirah) หรือการอพยพย้ายถิ่นไปยังดินแดนที่ไอซิสครอบครองอยู่ (ในช่วงก่อนหน้านี้คือประเทศซีเรียและอิรัก) อันดูได้จากวารสารดาบิค (Dabiq) ของกลุ่มไอซิส โดยเฉพาะฉบับที่ 3 ซึ่งมีอยู่บทความหนึ่งที่แนะนำและเชิญชวนให้ผู้ต้องการเดินทางเข้ามาร่วมสมทบเป็น “นักรบต่างชาติ” เอาไว้ว่า

“พวกท่านมิต้องกังวลเรื่องเงินทองหรือสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลาย ทั้ง

ของตัวท่านเองและครอบครัวของท่าน ท่านควรรำลึกไว้ว่า “คิลาฟะฮ์” คือรัฐที่ผู้อาศัยอยู่และเหล่าบรรดาทหารต่างก็เป็นปุถุชนคนธรรมดา ไม่ใช่เทวทูตที่จะไร้ความผิดบาป ท่านอาจพบเห็นบางสิ่งบางอย่างที่ควรปรับปรุง หรือบางสิ่งบางอย่างที่กำลังปรับปรุง” (Dabiq Magazine 2014, 33)

ตามการวิเคราะห์ของ Winter (2015) ชุดเรื่องเล่าของกลุ่มไอซิสมักจะสอดใส่เนื้อหาที่แสดงความเมตตากรุณาเอาไว้ด้วยเช่นกัน เช่น “ไอซิสจะไม่ถือโทษต่อความเสื่อมเสียในอดีตของบุคคล แต่เงื่อนไขมีอยู่ว่าบุคคลนั้นต้องทิ้งจากอดีต แล้วให้การจงรักภักดีต่อเคาะลีฟะฮ์” เรื่องนี้มีความสำคัญในแง่ของการเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการสร้างรัฐ (State-Building) กล่าวอีกอย่างก็คือ ไอซิสพร้อมที่จะอ้าแขนรับทุกคนให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐตราบใดที่คนเหล่านี้สวามิภักดิ์ต่อกลุ่มของตนอยู่

ประการสุดท้าย เรื่องเล่าที่เน้นมิติทางการเมืองของกลุ่มไอซิสคือการอ้างว่ารัฐบาลของประเทศต่างๆ ในโลกล้วนกีดกันมิให้มุสลิมปฏิบัติตามความศรัทธาของตนเอง ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงไม่มีความชอบธรรมที่จะปกครองชาวมุสลิม ตัวอย่างกรณีเช่นนี้อาจดูได้จากเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ของกลุ่ม Mujahidin Indonesia Timur (MIT) ที่เผยแพร่นอกประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งอ้างว่าพวกอเมริกันและยิวไซออนิสต์ได้กระทำการลบหลู่ท่านศาสดา กีดกันไม่ให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ เช่นฆ่ามุสลิมขณะละหมาด หยามเกียรติผู้หญิงในห้องขัง และทำอันตรายต่อเด็ก ๆ

เช่นเดียวกับกลุ่ม Jund-al-Khilafah ที่เผยแพร่วีดีโอเทปในฟิลิปปินส์อ้างว่ารัฐบาลสั่งห้ามไม่ให้ผู้ชายไว้เครา ส่วนผู้หญิงก็ไม่ให้สวมฮิญาบ เรื่องเล่าลักษณะนี้แม้จะมีองค์ประกอบที่มีกลิ่นอายทางศาสนา แต่ในความเป็นจริงแล้วน่าจะเป็นเรื่องของการหวังผลทางการเมืองมากกว่า เนื่องเพราะเป้าหมายที่แท้จริงของเรื่องเล่าเหล่านี้คือการบ่อนเซาะทำลายความน่าเชื่อถือของรัฐบาล ตลอดจนเป็นการตั้งคำถามถึงความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของรัฐบาลเหล่านั้นอีกด้วย (Zeiger 2016)

3. เรื่องเล่าที่เน้นมิติสังคม

เรื่องเล่าอีกประเภทที่มักถูกใช้โดยลัทธิสุดโต่งคือ เรื่องเล่าที่เน้นมิติทางสังคม โดยเฉพาะชุดการอธิบายที่ปลุกระดมความกล้าหาญ หรืออาจเรียกอีกอย่างว่าเป็นเรื่องเล่าที่มุ่งเน้นจิตวิทยาสังคม เรื่องเล่าประเภทนี้พยายามฉายภาพให้ผู้คนเห็นความกล้าหาญหรือเกียรติยศศักดิ์ศรีของการก่อความรุนแรง ที่น่าสนใจคือเรื่องเล่าที่เน้นมิติทางสังคมนี้มักยึดโยงโดยตรงกับความไม่พอใจที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (Grievances) เช่น การอธิบายว่าชาวมุสลิมได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัสในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของโลก ด้วยเหตุนี้ มุสลิมแต่ละคนจึงมีหน้าที่ต้องปกป้องช่วยเหลือพี่น้องมุสลิมจากอันตรายทั้งปวง เป็นต้น มือระเบิดของ JI อย่าง อุมัร ปาเตะ (Umar Patek) ได้เปิดเผยว่าเนื่องจากความทุกข์ยากของชาวมุสลิมในปาเลสไตน์ บอสเนีย และเชชเนีย ตลอดรวมถึงภาคใต้ของไทยและฟิลิปปินส์ ถือเป็นแรงกระตุ้นลำดับแรกสุดที่ทำให้เขาเข้าร่วมกับ JI (Zeiger 2016)

Rohan Gunaratna (2009) นักวิชาการสิงคโปร์ผู้คร่ำหวอดเรื่องก่อการร้าย อธิบายว่า มุสลิมจากประเทศมาเลเซีย มักถูกดึงดูดให้เข้าร่วมอุดมการณ์สุดโต่งอันเกิดจากเหตุผลที่เชื่อมโยงกับเรื่องราวต่างประเทศมากกว่าเรื่องที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ความจริงก็คือชาวมาเลเซียมักลังเลที่จะใช้ความรุนแรงโจมตีประเทศที่เป็นมาตุภูมิของตนเอง ยกตัวอย่างให้เห็นชัดๆ คือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับการสังหารชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยถือเป็นเรื่องที่ดึงดูดความสนใจในบริบทแวดล้อมของประเทศมาเลเซีย ขณะเดียวกัน กลุ่มไอซิสเองก็ใช้เรื่องเล่าที่เน้นมิติทางสังคมและความกล้าหาญเพื่อกระตุ้นให้ปัจเจกบุคคลเข้าไปในซีเรียเพื่อต่อสู้กับระบอบการกดขี่ของอัสซาด อันเสมือนเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องปกป้องพี่น้องของเขาจากการสังหารโดยน้ำมือของรัฐบาลซีเรีย

สอดคล้องกับความเห็นของ Joseph Chinyong Liow (2014) นักวิชาการด้านการต่างประเทศจากสิงคโปร์ ที่อธิบายว่าปัจจัยที่ทำให้มุสลิมจากเอเชียตะวันออกเฉียงหลงเคลิ้มไปกับเรื่องเล่าของกลุ่มไอซิสมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน หนึ่งในนั้นคือ ประเด็นเรื่องความแตกต่างทางนิกายศาสนา การที่ไอซิสต่อสู้กับระบอบอัสซาดในซีเรีย ซึ่งถูกมองว่าเป็นรัฐบาลชีอะฮ์ที่โหดเหี้ยมเข่นฆ่ามุสลิมซุนนีย์ ร่วมถึงการที่ไอซิสสู้รบกับรัฐบาลชีอะฮ์ที่ผูกขาดอำนาจในอิรัก การสู้รบเหล่านี้ถูกมองว่ามีความชอบธรรม ขณะที่มุสลิมชีอะฮ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ไม่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางอยู่แล้ว โดยเฉพาะในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ฉะนั้น ความขัดแย้งประเด็นซุนนีย์-ชีอะฮ์ในตะวันออกกลางจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เป็นแรงจูงใจให้มุสลิมอุษาคเนย์บางส่วนหลงเชื่อในเรื่องเล่าชวนเชื่อของกลุ่มไอซิส

ขณะเดียวกัน ประเด็นด้านมนุษยธรรมก็เป็นเรื่องสำคัญตามความเห็นของ Joseph (2014) เขาอธิบายว่าวิกฤติด้านมนุษยธรรมในซีเรียเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม ซึ่งเป็นเรื่องที่มุสลิมในภูมิภาคนี้ต่างมีความเห็นอกเห็นใจ จนเกิดเป็นเครือข่ายของการช่วยเหลือมุสลิมผู้ทุกข์ยาก หลายกลุ่มเสี่ยงอันตรายเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมถึงสมรภูมิรบในซีเรีย แต่บางคนเมื่อไปถึงดินแดนภายใต้การควบคุมของไอซิส ก็อาจหลงเคลิ้มไปกับแนวทางการต่อสู้และอุดมการณ์ของกลุ่มไอซิส จนถึงขั้นเข้าร่วมการต่อสู้ ทั้งๆ ที่ความตั้งใจเดิมคือการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเท่านั้น

4. เรื่องเล่าที่เน้นมิติเศรษฐกิจ

มีความเชื่อกันว่าลัทธิสุดโต่งและการก่อการร้ายส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาความยากจน แต่ในอีกด้านหนึ่งจากงานศึกษาปัญหาก่อการร้ายกลับพบว่าความยากจนไม่ใช่บ่อเกิดของการก่อการร้ายหรือลัทธิสุดโต่งที่แท้จริง (Jager 2018) แต่สิ่งที่เป็นปัญหาอันเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้ลัทธิสุดโต่งหรือการ

ก่อการร้ายขยายตัวคือ “ความยากจนเชิงเปรียบเทียบ” กล่าวคือคนมองเห็นว่าสภาพของชุมชนตนเองต่ำกว่าของชุมชนอื่นๆ ในสังคมหรือในประเทศเดียวกัน ขณะเดียวกันจากงานศึกษาก็พบว่าลัทธิสุดโต่งและการก่อการร้ายมีมากในภูมิภาคที่มีตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่าภูมิภาคอื่น และมีกระบวนการทางการเมืองที่ปิดกั้นไม่ให้คนมีส่วนร่วม ตลอดจนการที่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ถูกบั่นทอน

ตัวอย่างเช่น ชุมชนมุสลิมในยุโรปที่อพยพมาจากอัฟริกา ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีสิ่งจำเป็นในชีวิตดีพอสมควร (ดีกว่าคนเชื้อชาติเดียวกันที่อยู่ในอัฟริกา) แต่ก็ต่ำกว่าคนผิวขาวที่เป็นเพื่อนบ้าน และไม่มีคนมุสลิมได้เข้าไปเป็นตัวแทนในสังคมเช่นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือนักธุรกิจรายใหญ่ หรือดาราภาพยนตร์ ฯลฯ ที่จะเป็นตัวอย่างให้กับคนรุ่นใหม่ได้ จนทำให้คนในชุมชนเหล่านั้นมองหาทางออกใหม่ ซึ่งถ้าไม่มีทางออกในด้านการเมือง (เช่นส่งตัวแทนเข้าไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) หรือด้านการศึกษา (ซึ่งจะเป็นบันไดไปสู่การมีอาชีพที่ดีและออกจากวงจรความยากจนเชิงเปรียบเทียบได้) ก็จะหันไปหาที่พึ่งสุดท้ายคือลัทธิสุดโต่งและความรุนแรง แกนนำลัทธิจะพยายามมุ่งเป้าชักชวนผู้คน โดยชี้ให้เห็นว่ามีเพื่อนร่วมขบวนการที่ร่วมชะตากรรมเดียวกันจำนวนมาก ไม่ใช่ความผิดของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นความเลวร้ายของระบบที่จะต้องทำลายเสีย (Deepsouthwatch 2007)

แม้มิติทางเศรษฐกิจจะมิได้เป็นมิติที่สำคัญในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เรื่องเล่าที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจก็มีปรากฏให้เห็นในบางพื้นที่ ในกรณีนี้ พวกนิยมความสุดโต่งมักเสนอแนะไม่ทางตรงก็ทางอ้อมว่าหากได้เข้าร่วมกับขบวนการก็จะได้รับประกันความมั่นคงในสถานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศฟิลิปปินส์นั้น สมาชิกดั้งเดิมของกลุ่มอบูซัยยาฟ(ASG) ส่วนใหญ่คือเยาวชนมุสลิมในฟิลิปปินส์ซึ่งตัดสินใจเข้าร่วมกับกลุ่มก่อการร้ายอันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการเลือกปฏิบัติ เงินทองและการเข้าถึงอาวุธได้ง่ายถือเป็นสิ่งล่อใจสำคัญทำให้มีคนจำนวนหนึ่งเข้าร่วมกลุ่มอบูซัยยาฟในเวลาที่ผ่านมา กลุ่มอบูซัยยาฟ

มีนโยบายจับตัวประกันเพื่อเรียกค่าไถ่ การก่อการลักษณะนี้ทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งเข้าใจว่า การเข้าร่วมกับอบูซัยยาฟจะทำให้พวกเขาหมดกังวลกับปัญหาทางเศรษฐกิจ (Banlaoi 2012)

บทส่งท้าย

กลุ่มแนวคิดสุดโต่งทางศาสนานับเป็นประเด็นที่ท้าทายต่อวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ส่วนหนึ่งเพราะลัทธิสุดโต่งคือหนึ่งในรากฐานสำคัญที่นำไปสู่ปรากฏการณ์การก่อการร้ายที่แพร่กระจายขยายออกไปถ้วนทั่ว ขณะที่ลักษณะการยึดถือแนวทาง “สัมบูรณนิยม” (Absolutism) ของลัทธิสุดโต่ง หรือการไม่ยอมรับความหลากหลาย ตลอดจนการยึดความคิดของตนเป็นใหญ่ ก็นับเป็นปัญหาใหญ่ที่นำพาสังคมไปสู่ความแตกแยกเกลียดชังระหว่างกัน แม้ลัทธิสุดโต่งทางศาสนาจะพบได้ทั่วไป มิได้จำกัดอยู่ในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่จากการกำเนิดเกิดขึ้นของกลุ่มไอซิสและรายงานข่าวการเข้าร่วมกับกลุ่มไอซิสของเยาวชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ย่อมทำให้ศาสนาอิสลามถูกตั้งคำถามเชื่อมโยงกับกลุ่มคนมุสลิมที่มีความสุดโต่ง

แต่ผลการศึกษากลับพบว่า ศาสนามิได้เป็นปัจจัยที่นำพาให้ศาสนิกชนในศาสนาอิสลามกลายเป็นผู้นิยมความรุนแรงหรือเข้าร่วมกับกลุ่มพวกที่ยึดถือแนวทางสุดโต่ง กลุ่มลัทธิสุดโต่งต่างหากที่สามารถใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมต่อการใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเมืองของตน การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือดังกล่าวได้กระทำผ่าน “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีความรวดเร็วและแพร่หลายเป็นตัวเชื่อมโยงกับมวลชนและกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมาย กลุ่มไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ใช้ “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามาร่วมหรือเห็นดีเห็นงามกับแนวทางความรุนแรงของตน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ ผู้เขียนได้แยกเรื่องเล่าชวนเชื่อของกลุ่มไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 4 ด้านด้วยกันคือ เรื่องเล่าที่เน้นอุดมการณ์ศาสนา เรื่อง

เล่าที่สร้างชุดคำอธิบายทางการเมือง เรื่องเล่าที่เป็นจิตวิทยาสังคม และเรื่องเล่าที่เน้นประเด็นเศรษฐกิจ

สำหรับเรื่องเล่าที่เน้นอุดมการณ์ศาสนานั้น กลุ่มลัทธิสุดโต่งโดยเฉพาะไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักอ้างอิงโองการของคัมภีร์อัลกุรอานเป็นเครื่องมือ อันทำให้ชุดคำอธิบายเรื่องเล่าของพวกเขามีน้ำหนักและมีพลังดึงดูดความสนใจต่อผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยโฟกัสไปที่การอธิบายหลักการของศาสนา 2 เรื่องคือ หลักการว่าด้วยการทำ “ญิฮาด” ที่มุ่งไปที่การใช้ความรุนแรงเป็นด้านหลัก ตลอดจนหลักการว่าด้วยเรื่อง “อัล-วะลาอ์ วัล-บะรออ์” เพื่อสร้างความแตกแยกระหว่างมุสลิมด้วยกันเองและระหว่างมุสลิมกับคนต่างศาสนิก ขณะที่เรื่องเล่าที่เน้นประเด็นการเมืองจะสร้างชุดคำอธิบายเรื่องวิสัยทัศน์ความเป็นรัฐในอุดมคติตามแนวทางที่พวกเขาอ้างว่าเป็นรัฐคิลาฟะฮ์ เชิญชวนให้ผู้ที่มีใจฝักไฝ่ให้เข้ามารวมตัวกันสร้างรัฐดังกล่าวให้เกิดขึ้นเป็นจริงผ่านการ “ฮิจเราะห์” หรือการอพยพโยกย้าย โดยอธิบายให้มุสลิมเห็นภาพของการกีดกันศาสนาอิสลามของรัฐบาลต่าง ๆ ทั่วโลก มีเพียงรัฐอิสลามที่ใช้กฎหมายชารีอะฮ์ตามแนวทางแบบพวกเขาเท่านั้นที่จะประกันถึงเสรีภาพในการปฏิบัติศาสนากิจและดำรงอยู่อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

ส่วนเป้าหมายของ “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” ที่เน้นด้านจิตวิทยาสังคมคือการกระตุ้นให้ผู้คนเกิดความฮึกเหิมและกล้าหาญ พร้อมที่จะใช้ปฏิบัติการรุนแรงหรือการก่อการร้าย เรื่องเล่าประเภทนี้มักยึดโยงโดยตรงกับความไม่พอใจที่มุสลิมถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม เช่นความทุกข์ยากของชาวปาเลสไตน์ บอสเนีย และเชชเนีย เป็นต้น ขณะที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น กรณีปัญหาภาคใต้ของไทยและฟิลิปปินส์ก็ถูกหยิบยกขึ้นมาอธิบายถึงการถูกอธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เรื่องเล่าที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจจะใช้ไม่ได้ผลมากนัก แต่ในกรณีมินดาเนาทางภาคใต้ ของฟิลิปปินส์ กลุ่มอบูซัยยาฟซึ่งเป็นเครือข่ายหนึ่งของไอซิสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็สามารถสร้างชุดคำอธิบายเพื่อสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจดึงดูดผู้สนใจจำนวน

หนึ่งเข้ามาเป็นสมาชิก

เรื่องที่น่าเป็นห่วงก็คือ เรื่องเล่าชวนเชื่อที่ขบวนการสุดโต่งเหล่านี้ใช้เป็นหลักการที่ดำรงอยู่ในศาสนาอิสลามกระแสหลักเช่นกัน แต่ลัทธิสุดโต่งได้หยิบฉวยเอาหลักการเดียวกันนี้มาใช้ประโยชน์ การอ้างอิงคัมภีร์อัลกุรอานเป็นเรื่องปรกติทั่วไปที่มุสลิมกระแสหลักนำมาอ้างอิงและประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิต หลักการเรื่อง “ญิฮาด” และ “อัล-วะลาอ์ วัล-บะรออ์” ล้วนมีการกล่าวถึงในสังคมมุสลิมทั่วไปในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะนำพาสังคมไปสู่สันติภาพ การอธิบายประวัติศาสตร์ย้อนกลับไปถึงยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์และการประยุกต์ใช้แนวทาง “ชารีอะฮ์” ในฐานะระเบียบของการปกครองรัฐในกลุ่มประเทศมุสลิมก็มีให้เห็นดาษดื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่มีการแลกเปลี่ยนถกเถียงในสังคมมุสลิมทั่วไป ความท้าท้ายสำหรับไทย ซึ่งไม่ใช่ประเทศมุสลิมคือ เราจะแยกแยะอย่างไรว่า อันไหนคือเรื่องเล่าชวนเชื่อของพวกสุดโต่ง และอันไหนคือหลักการศาสนาที่มุสลิมทั่วไปยึดมั่น

หากปราศจากความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวและไม่สามารถแยกแยะได้ ก็อาจนำไปสู่ความหวาดระแวงมุสลิมและไม่สามารถพัฒนามาตรการ “ตอบโต้เรื่องเล่าชวนเชื่อของพวกสุดโต่ง” (Counter-Extremist narratives) ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม แม้จะสามารถเข้าถึงและอธิบายการใช้ “เรื่องเล่าชวนเชื่อ” ของกลุ่มสุดโต่งในมิติต่างๆ ได้อย่างละเอียดก็ตาม อย่าลืมว่าหลักการที่ลัทธิสุดโต่งใช้ก็คือหลักการที่ดำรงอยู่ในอิสลามกระแสหลักทั่วไป เพราะการใช้เรื่องเล่าในหลักการของศาสนาอื่นไม่สามารถทำให้ลัทธิสุดโต่งบรรลุถึงเป้าหมายของตนเองได้